

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MOTIVATIONAL SPHERE OF PERSONALITY IN MILITARY PERSONNEL

Стаття присвячена психологічним особливостям мотиваційної сфери особистості у військовослужбовців. У роботі звернуто увагу на важливість підготовки замотивованих військовослужбовців, а отже, необхідність вивчення їх мотиваційної сфери. У статті наведено чинники, які як негативно, так і позитивно впливають на мотиваційну сферу військових. Їх наявність обґрунтована специфікою військової діяльності. Так, серед негативних чинників виділено працю в екстремальних умовах за постійного напруження та загрози життю, раптовість, надмірність та часто непередбачуваність завдань, низький рівень матеріально-технічного забезпечення тощо. Серед позитивних чинників розвитку та оптимізації мотиваційної сфери виділено прагнення до самовдосконалення та професійного зростання, почуття обов'язку і відповідальності перед державою тощо. У публікації наведено класифікацію мотивації професійної діяльності військовослужбовців за типами, запропоновану дослідником О. Матеюком. Основою поділу слугує критерій змісту особистісного смислу, який складає для військовослужбовця професійна діяльність. Виділено 2 типи мотивації, а саме: 1) професійна діяльність військовослужбовця, основа якої – мотивація першого типу – характеризується тим, що вона має статус дії, яка підпорядкована мотиву, основу якого складають високо особистісно значущі потреби військовослужбовця; 2) професійна діяльність військовослужбовця, основу якої складає мотивація другого типу, характеризується тим, що виконання професійних функцій має статус діяльності, що спрямована на реалізацію мотиву, основу якого складають високо особистісно значущі потреби військовослужбовця. Також наведено відмінності у мотивації військовослужбовців за контрактом і строкової служби. Встановлено, що найбільш позитивним типом є мотивація діяльністю, за якою слідують прагматична мотивація та мотивація винагородженням. У статті вказано на причини важливості вивчення мотиваційної сфери військовослужбовців.

Ключові слова: мотивація, мотиваційна сфера, військова діяльність, військовос-

лужбовці, строкова служба, контрактна служба, потреба.

The article is devoted to the psychological features of the motivational sphere of the personality of military personnel. The work draws attention to the importance of training motivated servicemen, and therefore, the need to study their motivational sphere. The article presents factors that both negatively and positively affect the motivational sphere of the military. Their presence is justified by the specifics of military activity. Thus, among the negative factors, work in extreme conditions, under constant stress and threats to life, suddenness, redundancy and often unpredictability of tasks, low level of material and technical support, etc. are highlighted. Among the positive factors of development and optimization of the motivational sphere, the desire for self-improvement and professional growth, a sense of duty and responsibility to the state, etc. are highlighted. The publication provides a classification of the motivation of the professional activity of military personnel by types, proposed by the researcher O. Mateyuk. The basis of the division is the criterion of the content of personal meaning, which constitutes professional activity for a serviceman. According to it, 2 types of motivation are distinguished, namely: 1) the professional activity of a serviceman, the basis of which is the motivation of the first type, characterized by the fact that it has the status of an action that is subordinate to a motive, the basis of which is the highly personally significant needs of a serviceman; 2) the professional activity of military personnel, the basis of which is the motivation of the second type, is characterized by the fact that the performance of professional functions has the status of an activity aimed at the realization of a motive, the basis of which is the highly personally significant needs of a military personnel. Differences in the motivation of military personnel under contract and conscript service are also given. Activity motivation was found to be the most positive type, followed by pragmatic motivation and reward motivation. As a conclusion, the article points out the reasons for the importance of studying the motivational sphere of military personnel.

Key words: motivation, motivational sphere, military activity, servicemen, conscript service, contract service, need.

УДК 159.947.5-057.36

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.20>

Вінс В.А.

к.психол.н., доцент,
завідувач кафедри практичної
психології
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

Арнауто О.В.

к.вет.н., доцент,
здобувач магістерського рівня вищої
освіти спеціальності «Психологія»
за освітньою програмою «Практична
психологія»
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

Вступ. Сьогодні в поточному стані війни підготовка військовослужбовців відбувається в складних соціально-економічних та ідеологічних умовах, під час формування нової системи патріотичного виховання українського народу, ідеалів та ціннісних орієнтирів. Вказані чинники позитивно впливають на ставлення службовців до військової служби, що зумовлюється значною роллю мотивації в структурі такого свідомого ставлення до виконуваної діяльності. Водночас проходження військової служби передбачає участь у бойових діях, виконання службово-бойових завдань в умо-

вах, пов'язаних з вітальним ризиком, постійне виснаження та напругу, що негативно впливають не тільки на потенційних, але й на чинних військовослужбовців.

Проблемі мотивації присвячено низку наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема В. Роменця, В. Татенка, Т. Титаренко, Х. Хекхаузена та інших.

Проблему мотивації особистості в умовах військової служби розкривають у своїх працях О. Гринчишина, Д. Кобзін, А. Москаленко, С. Москвичов, А. Стародубцев, Ю. Шеремета, О. Шестопалов та ін. У дослідженнях О. Мате-

юка, Є. Потапчука, О. Сафіна розроблено теоретико-методологічні основи психологічних особливостей навчально-професійної діяльності в умовах військової служби. Особливості мотивації військовослужбовців строкової служби відображено у роботах Г. Гайдукевича, М. Дорошенка, Л. Дунець, М. Корольчука, І. Приходька, О. Сафіна, В. Ягупова та ін.

Однак у сучасних умовах розвитку суспільства під час російсько-української війни наша держава як ніколи потребує мотивованих військовослужбовців, які розуміють значущість власної професійної діяльності та готові до активного застосування професійних знань на полі бою та в тилу для забезпечення повноцінного функціонування всієї системи силових органів.

Виклад основного матеріалу. Мотивація до військової діяльності є складним явищем, що містить в собі низку соціально-психологічних чинників, які визначають комплекс позитивних і негативних особливостей проходження військової служби. Іншими словами, військова служба як професійна діяльність є полімотивованою. Так, В. Шебанова зауважує, що мотиваційна сфера військовослужбовців включає в себе складну систему мотивів, що активує та спрямовує службовця до професійної діяльності [5, с. 32]. Відповідно до вказаного дослідниця зробила висновок, що саме мотивація є об'єднуючим компонентом, що сполучає внутрішні й зовнішні чинники, виступає як системотвірний фундамент.

Отже, немає жодних сумнівів, що мотиваційна сфера відіграє значну роль у ході формування особистості військовослужбовця, впливає на стійкість його інтересів до військової професії, забезпечує усвідомлення її суспільної цінності. Мотивація надає професійній діяльності військовослужбовців спрямованості, осмисленості, динамічності, ефективності [5, с. 32].

Саме тому, на нашу думку, дослідження мотиваційної сфери військовослужбовців є досить важливим та цінним, а також своєчасним з огляду на військові дії у нашій державі.

Варто відмітити, що сьогодні у науковій царині існує достатньо багато підходів до трактування як взагалі мотиваційної сфери, так і військовослужбовців зокрема. Так, Н. Юр'єва під мотивацією військовослужбовців пропонує розуміти «структуровану і впорядковану сукупність провідних мотивів, що дає змогу мобілізувати і спрямувати психологічні ресурси особистості службовців на службово-бойову діяльність, мінімізувати або нейтралізувати вплив різних екстремальних умов у процесі виконання службово-бойових завдань» [6, с. 97]. На нашу думку, визначення відображає та враховує специфіку діяльності військовослужбовців, яку часто не враховують інші дослідники.

Наприклад, А. Яцишина пропонує більш лаконічне та вузьке трактування. Мотивація військово-професійної діяльності, як відмічає науковиця, - особистісній і професійній спроможності;

- спілкуванні;
- самоствердженні;
- реалізації свого особистісного потенціалу, професійних знань, життєвого досвіду;
- розширенні свого кругозору;
- прояві себе в новій якості;
- вирішенні складних неординарних завдань, що вимагають творчого підходу;
- довірчих міжособистісних стосунках, які склалися між ними, включаючи військових керівників тощо.

Ввівши критерій провідного змісту мотивації професійної діяльності військовослужбовців, мотивацію першого типу можна поділити на два види. Провідний зміст професійної діяльності військовослужбовця визначається головними мотивами, що спонукають та спрямовують його виконувати свої військово-професійні функціональні обов'язки. Відповідно до цього критерію мотивація професійної діяльності військовослужбовців першого типу поділяється на:

- 1) егоїстичну мотивацію;
- 2) соціально значущу мотивацію [2, с. 54].

В егоїстичній мотивації ієрархічно головними мотивами є мотиви корисливого змісту. Основу соціально значущої мотивації складають, як правило, мотиви патріотичного змісту. Професійна діяльність військовослужбовців з егоїстичною мотивацією, в основі якої є корисливі мотиви, є засобом отримання матеріальних благ (грошей, квартири, авто тощо), просування службою, створення собі відповідного статусу серед оточуючих. Безумовно, ми дещо спрощуємо картину, тому що в чистому вигляді така мотивація взагалі не зустрічається, а психологія людини є значно складнішою. Проте про таку мотивацію можна говорити в тих випадках, коли ці мотиви детермінують мотивацію професійної діяльності військовослужбовця.

Оскільки мотивація, основу якої складають мотиви корисливого змісту, через цілий перелік психологічних причин не має, за рідкісним виключенням великої спонукальної сили, остільки робити ставку в професійній діяльності військовослужбовця тільки на ці мотиви, на нашу думку, недоцільно. Соціальна мотивація професійної діяльності військовослужбовців, в основі якої є мотиви патріотичного змісту за умови, якщо вони займають істотне місце в мотиваційній ієрархії військовослужбовців, має достатньо стійку спонукальну силу. Проте, якщо в процесі професійної діяльності ця мотивація не буде підкріплена іншими мотивами та мотиваційними чинниками, то вона буде

не в змозі забезпечити максимальний ефект, оскільки привабливість має не сама військова служба як така, а лише те, що пов'язане з нею.

На думку О. Матеюка, найбільш стійкою з переліку викладених типів мотивації є мотивація професійної діяльності військовослужбовців другого виду, оскільки вона постійно зміцнюється та стимулюється в самому процесі військової служби [2, с. 55].

Отже, під час розвитку мотивації професійної діяльності військовослужбовців їх керівнику необхідно акцентувати увагу на діяльності, основу якої складають мотиви, що входять саме в цей тип мотивації, тобто забезпечують стійку мотивацію професійної діяльності службовців.

У дослідженні А. Сірого проаналізовано мотивацію військовослужбовців за контрактом і строкової служби та встановлено, що для військовослужбовців за контрактом властиві переважні прояви внутрішньої мотивації до військово-професійної діяльності. Для військовослужбовців строкової служби притаманні прояви зовнішньої мотивації до цієї діяльності. При цьому з огляду на інші прояви мотивації до професійної діяльності у військовослужбовців за контрактом виразно переважають прояви зовнішньої позитивної мотивації над проявами зовнішньої негативної. А серед військовослужбовців строкової служби значно більше респондентів має перевагу зовнішньої негативної мотивації [4, с. 40].

При мотиваційній спрямованості у військовослужбовців за контрактом переважають спрямованості на задачу, на взаємодію і тільки потім на себе, а у військовослужбовців строкової служби виразно більше спостерігається спрямованість на себе, на взаємодію, на задачу. Тобто, як вказує А. Сірий, більшості військовослужбовців за контрактом властива спрямованість на задачу, на зміст військової служби, а найменше проявляється спрямованість на себе. А в більшості військовослужбовців строкової служби переважає мотиваційна спрямованість на себе, в них найменше виявляється спрямованість на задачу [4, с. 41].

Крім того, А. Сірий досліджував типологічні прояви мотивації військовослужбовців. Він встановив, що найбільш позитивним типом є мотивація діяльністю, що виявляється майже у половини службовців за контрактом і майже не властива для службовців строкової служби. Характерними ознаками цієї мотивації А. Сірий вважає перевагу внутрішньої мотивації над зовнішньою (як позитивною, так і негативною), здатність особистості до тривалих робочих навантажень і спрямованість на задачу.

Наступний тип мотивації – прагматична мотивація, встановлена у 60% військовослужбовців за контрактом, відрізняється вираз-

ним проявом зовнішньої позитивної мотивації та спрямованістю на взаємодію, співпрацю з іншими для досягнення спільних завдань.

Третій тип – мотивація винагородженням – властивий для 73% військовослужбовців строкової служби, містить в собі стійкі прояви зовнішньої негативної мотивації та переважну спрямованість на себе [4, с. 41].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, у військовослужбовців залежно від умов професійної діяльності можуть бути різні прояви мотивації, що зумовлюють успішність виконання ними поставлених завдань. Але загалом мотивація військовослужбовців є досить складним поняттям, розглядаючи яке, потрібно враховувати специфіку їх діяльності. Беззаперечним є той факт, що мотиваційну сферу військовослужбовців потрібно виявляти і розвивати ще на етапі відбору та навчання й постійно підтримувати протягом всього періоду служби. Розуміння мотивів кожного з військовослужбовців дозволить розподіляти якнайкраще завдання, підтримувати бойовий настрій у тій чи іншій структурній одиниці, попереджати психологічні та психічні розлади, досягати успіхів на полі бою та наблизити догоочікувану перемогу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лиман А. Психологічні особливості мотивації військовослужбовців Національної Гвардії України. *Честь і закон*. 2021. Т. 2. № 77. С. 81–88.
2. Матеюк О.А. Мотивація професійної діяльності підлеглих у сучасних умовах як об'єкт психологічного впливу військових керівників. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2009. С. 53–56.
3. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція : науково-практичний посібник / А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін, А.А. Стародубцев та ін. ; відп. ред. В.О. Соболев. Харків : Університет внутрішніх справ, 1999. 98 с.
4. Сірий А. Мотивація військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом, її психологічна структура та методика дослідження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Військово-спеціальні науки»*. 2015. Вип. 2 (33). С. 39–43.
5. Шебанова В.І., Нікітенко Г.О. Особливості мотивації військовослужбовців до військово-професійної діяльності. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2019. Вип. 2. С. 31–36.
6. Юр'єва Н.В. Особливості мотивації військовослужбовців до проходження військової служби: систематизація досліджень. *Честь і Закон*. 2020. Т. 4. № 75. С. 96–105.
7. Яцишина А.М., Рибаченко С.П. Динаміка розвитку військово-професійної мотивації військовослужбовців, проходивших службу за контрактом. *Науковий огляд*. 2021. № 8 (80). URL: <https://oaji.net/articles/2021/797-1641652772.pdf>.